

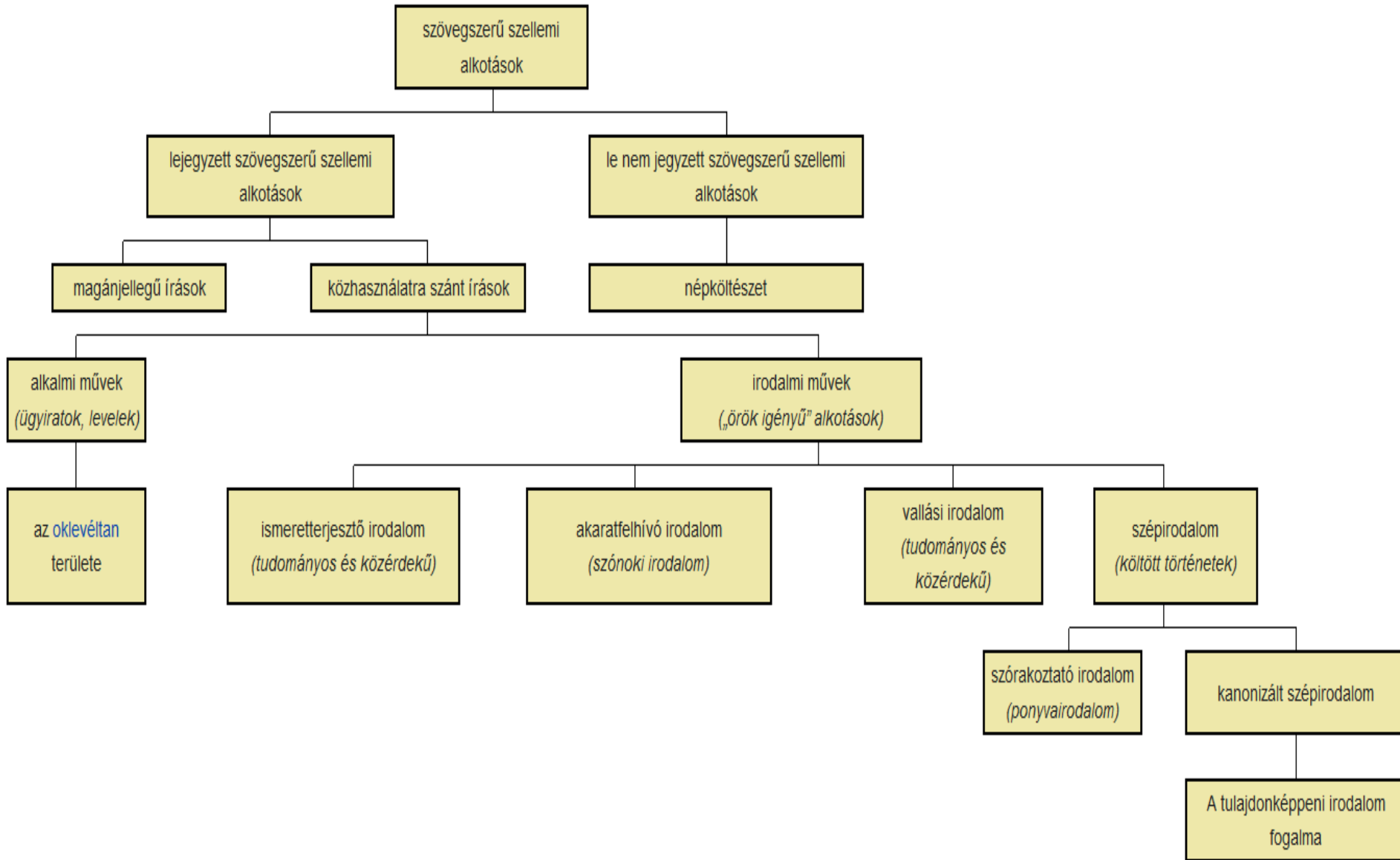

Műnemek és műfajok

Írók/Költők/Szerők és alkotásaik

*Készítette:
Szűcs Budai Engelbert
magyartanár*

Az irodalom felosztása

MŰNEMEK

LÍRA

EPIKA

DRÁMA

ÉLMÉNYT FEJEZ KI

TÖRTÉNETET MOND EL

KONFLIKTUST JELENÍT MEG
PÁRBESZÉDES FORMÁBAN

CÉLJA A KIFEJEZÉS: A
BESZÉLŐRE IRÁNYUL

CÉLJA A TÉNYKÖZLÉS: A
VALÓSÁGRA IRÁNYUL

CÉLJA A FELHÍVÁS: A
HALLGATÓRA IRÁNYUL

ÁLT. VERSES

ÁLT. PRÓZAI

VERSES ÉS PRÓZAI

DAL, ELÉGIA, ÓDA,
EPIGRAMMA, EPISZTOLA,
EKLOGA STB.

EPOSZ, REGÉNY, NOVELLA,
MESE, KARCOLAT STB.

TRAGÉDIA, KOMÉDIA,
TRAGIKOMÉDIA STB.

VERSES REGÉNY

DRÁMAI KÖLTEMÉNY

ELBESZÉLŐ KÖLTEMÉNY

BALLADA

(lírai és verses formájú, a párbeszéd drámaivá, a történetmondás epikussá teszi)

Lírai alkotások

DAL: a legtisztább lírai műfaj. A költő azonosul tárgyával. Teljesen eltöltik a benyomások és a hangulatok. Erős érzés és tiszta hangulat vonul végig a versen.

„Tavaszi szél vizet áraszt
Virágom, virágom
Minden madár társat választ
Virágom, virágom

Hát én immár kit válasszak
Virágom, virágom
Te engemet, én tégedet
Virágom, virágom”

„Immár minden bércet
Csend ül,
Halk lomb, alig érzed,
Lendül:
Sóhajt az éj.
Már búvik a berki madárka,
Te is nemsokára
Nyugszol, ne félj...”

Johann Wolfgang Goethe: Vándor éji dala

Lírai alkotások

TÁJLEÍRÓ KÖLTEMÉNY: az epika-líra határán álló műfaj. Egyrészt egy táj bemutatását tartalmazza, másrészt a költőnek a tájhoz fűződő érzéseit, a táj hatására keletkezett gondolatát tárja fel.

„Nyári napnak alkonyúlatánál
Megállék a kanyargó Tiszánál
Ott, hol a kis Túr siet beléje,
Mint a gyermek anyja kebelére.

A folyó oly símán, oly szelíden
Ballagott le parttalan medrében,
Nem akarta, hogy a nap sugára
Megbotolják habjai fodrába’.”

Petőfi Sándor - A TISZA

„Ottan némán, mozdulatlan álltam,
Mintha gyökeret vert volna lábam.
Lelkem édes, mély mámorba szédült
A természet örök szépségétül.

*Oh természet, oh dicső természet!
Mely nyelv merne versenyezni véled?
Mily nagy vagy te! mentül inkább
hallgatsz,
Annál többet, annál szebbet mondasz.”*

Petőfi Sándor - A TISZA

Lírai alkotások

„Mióta készülök, hogy elmondjam neked
szerelmem rejtett csillagrendszerét;
egy képben csak talán, s csupán a lényegét.
De nyüzsgő s áradó vagy bennem, mint a lét,
és néha meg olyan, oly biztos és örök,
mint kőben a megkövesült csigaház.
A holdtól cirnos éj mozdul fejem fölött
s zizzelve röppenő kis álmokat vadász.
S még mindig nem tudom elmondani neked,
mit is jelent az nékem, hogy ha dolgozom,
óvó tekinteted érzem kezem felett.
Hasonlat mit sem ér. Felötlik s eldobom.
És holnap az egészet újra kezdem,
mert annyit érek én, amennyit ér a szó
versemben s mert ez addig izgat engem,
míg csont marad belőlem s néhány hajcsomó.”

Radnóti Miklós: Tétova óda

ÓDA: Emelkedett
hangú költemény.
Tárgyát felmagasztalja.
A költőt elragadtatás
tölti el.
Hangneme ünnepélyes.

Lírai alkotások

„Te tünde fény! futó reménység vagy te,
forgó századoknak ritka éke:
zengő szavakkal s egyre lelkesebben
szóltam hozzád könnyüléptü béke!

Szólnék most újra, merre vagy? hová
tüntél e télből, mely rólad papol
s acélt fen szívek ellen, - ellened!
A szőlőszemben alszik így a bor

ahogy te most mibennünk rejtezel.
Pattanj ki hát! egy régesréggi kép
kisért a dalló száju boldogokról;
de jaj, tudunk-e énekelni még?

Ó, jöjj el már te szellős március!”

Radnóti Miklós: Himnusz a békéről

HIMNUSZ: Vallásos jellegű,
Istent vagy isteni hatalma(ka)t
dicsőítő, hozzá(juk)
segítségért fohászokodó,
imaszerű ének. Tárgya
valamely istenség vagy az
Isten dicsérete, megnyerése
és magasztalása.

„Isten, áldd meg a magyart Jó
kedvvel, bőséggel,
Nyújts feléje védő kart,
Ha küzd ellenséggel;
Bal sors akit régen tép,
Hozz rá víg esztendőt,
M megbünhődte már e nép
A multat s jövőndőt!”

Kölcsey Ferenc: Himnusz

Lírai alkotások

„Milyen volt szőkesége, nem tudom már,
De azt tudom, hogy szőkék a mezők,
Ha dús kalással jó a sárguló nyár
S e szőkeségben újra érzem őt.

Milyen volt szeme kékje, nem tudom már,
De ha kinyílnak ősszel az egek,
A szeptemberi bágyadt búcsuzónál
Szeme színére visszarévedek.

Milyen volt hangja selyme, sem tudom már,
De tavaszodván, ha sóhajt a rét,
Úgy érzem, Anna meleg szava szól át
Egy tavaszról, mely messze, mint az ég.”

Juhász Gyula: Milyen volt...

ELÉGIA: A költő időbeli, térbeli, érzelmi távolságból tekint tárgyára. Visszaidézi emlékeit, hangulatát, benyomását. Hangneme szomorkás, merengő, emelkedő.

Lírai alkotások

Nemes Nagy Ágnes: Rózsafa

Parnasszien szonett Szigligeten

„Kimondhatatlan vágyom azt a percet,
amelyben élek. S el nem érhetem.
Idő, idő! szüntelen benne reszket
a gyönyörűség és a félelem.

A szem fölmagzott, hosszú fűbe gázol,
egy mécsvirág, egy csíkos kerti szék,
gálic-kék szőlők, nádas pincegádor,
egy völgykebel, a tó, a tó, s az ég –

hogyan érem el? Hisz úgyis képtelenség,
hogyan ott száll az egzotikus jelenlét,
a lepke-Föld a létlen úrön át, –

Hogyan érem el a nyíló rózsafát?
Mely szökőkútként dobja fel magát,
és elevennek oly szép, mint az emlék –?”

SZONETT: A legkötöttebb
formák egyike. 14 sorból áll.
Rímképlete:
abab, abab, cdc, dcd.

Lírai alkotások

SZABAD VERS: Írásképe tördelt, rímtelen próza. A ritmikai és más zenei elemeket keverten és kötetlenül alkalmazza. Ma már az ilyen műveket szabadsorú versnek nevezik.

„a pirkadat első pillanatában
olajzott mély madárfütty
amióta megütötte a guta a cseresznyét
s a kajszis is beleszakadt hozamába
nem hangzott hasonló édes hang udvarunkban”

Tolnai Ottó: Nem hangzott hasonló édes hang

Epikai alkotások

ELBESZÉLŐ KÖLTEMÉNY: Verses formában írott epikus mű. A többi epikus műtől a verses forma és a sokkal nagyobb fokú költőiség(költői eszközök sűrű alkalmazása) különbözteti meg.

„Tüzesen süt le a nyári nap sugára
Az ég tetejéről a juhászbojtárra.
Fölösleges dolog sütnie oly nagyon,
A juhásznak úgyis nagy melege vagyon.

Szerelem tüze ég fiatal szivében,
Ugy legelteti a nyájt a faluvéken.
Faluvéken nyája mig szerte legelész,
Ő addig subáján a fűben heverész.”

Petőfi Sándor: János vitéz

„Egy, csak egy legény van talpon a
vidéken,
Meddig a szem ellát puszta földön,
égen;
Szörnyü vendégoldal reng araszos
vállán,
Pedig még legénytoll sem
pehelyzik állán.
Széles országútra messze, messze
bámul,
Mintha más mezőkre vágyna e
határrul;
Azt hinné az ember: élő tilalomfa,
Ütve ,általútnál' egy csekély
halomba.”

Arany János: Toldi

Epikai alkotások

„Tizenkét kőműves összetanakodék,
Magas Déva várát hogy fölépítenék,
Hogy fölépítenék fél véka ezüstér,
Fél véka ezüstér, fél véka aranyér.
Déva városához meg is megjelentek,
Magas Déva várhoz hozzá is kezdettek,
Amit raktak délig, leomlott estére,
Amit raktak estig, leomlott reggelre.

Megint tanakodott tizönkét kőműves,
Falat megállítani, hogy lesz lehetséges,
Míg elvégre ilyen gondolatra jöttek,
Egymás között szoros egyességet tettek:
- Kinek felesége legelőbb jó ide,
Szép gyöngén fogjuk meg, dobjuk bé a tűzbe,
Keverjük a mészbe gyöngé teste hamvát,
Avval állítsuk meg magas Déva várát.”

Ballada: verses kisepikai, nép- és műköltészeti műfaj. Az eseményeket, előzményket, okokat nagyrészt drámai párbeszédkekből és lírai monológokból ismerjük meg. Cselekménye sűrített, a lényegyet emeli ki. Mindent elhagy, ami a lényeg szempontjából nem nélkülözhetetlen. Előadásmódja szaggatott. A műfaj lényeges vonása, hogy az embereket kiélezett lelkiállapotokban ábrázolja, gyakran a megzavart emberi lélek magatartását mutatja be. Legjellemzőbb témái a hűség és hűtlenség, féltékenység, házasságtörés, általában a szerelem problémái.

Epikai alkotások

„De vakmerőn s hivatlanúl
Előáll harmadik;
Kobzán a dal magára vall,
Ez íge hallatik:

„Elhullt csatában a derék -
No halld meg, Eduárd:
Neved ki diccsel ejtené,
Nem él oly velszi bárd.”

Arany János: A walesi bárdok

Epikai alkotások

MESE: az ide tartozó alkotások csodás, hihetetlen, valószerűtlen elemekkel átszótt, általában időben és térben is fiktív körülmények között játszódó eseményeket ábrázolnak.

„Volt egyszer egy öreg király s annak három szép leánya. A fél lába már a koporsóban volt a királynak, szeretne volna mind a három leányát férjhez adni. Hiszen ez nem is lett volna nehéz, mert három országa volt, mind a három leányára jutott hát egy-egy ország. Hanem amiképpen nincs három egyforma alma, azonképp a három ország sem volt egyforma. Azt mondta hát egyszer a király a leányainak, hogy annak adja a legszebbik országát, amelyik őt legjobban szereti.

Sorba kérdezte a leányokat, kezdette a legidősebbiken:

- Felelj nekem, édes leányom, hogy szeretsz engem?
- Mint a galamb a tiszta búzát - mondta a leány,
- Hát te, édes leányom? - kérdezte a középsőt.
- Én úgy, édesapám, mint forró nyárban a szellőt.
- No, most téged kérdezlek - fordult a legkisebbikhez -, mondjad, hogy szeretsz?
- Úgy, édesapám, ahogy az emberek a sót! - felelte a kicsi királykisasszony.”

Epikai alkotások

„Mátyás egyszerű szolga egy gazdánál, és együtt szántanak. Híre megy, hogy most választanak új királyt az országban. Azt is tudják, hogy az lesz a király, aki vasasztalról ebédel. A szolga figyelmezteti gazdáját, hogy ideje van ebédelni, és fordítsák fel az ekét, hogy arról egyenek, hátha a szerencse nekik kedvez. A gazda hitetlenkedve leszúrja ösztökéjét a földbe, és azt mondja, akkor lesz egyikük a király, ha ez a fa kihajt. Csoda történik, az ösztöke nyele kizöldül, és nagy fényességgel száll le az égből a korona, épp Mátyás fejére.”

MONDA: Valós jelenséghez kapcsolódnak. A tényeket a képzelet átalakítja, felnöveszti, vagy magyarázatokat fűz hozzájuk. Tartalma kiterjedhet a hiedelmekre, az ezekhez kapcsolódó szokásokra, helyi eseményekre, természeti és társadalmi jelenségekre. Elsősorban történeti hagyományokat dolgoz fel egy közösség hőskorából. Két fő alfaja van: a **történeti monda**, mely a történeti eseményekhez és helyszínekhez kapcsolódik, és a **hiedelemmonda**. Megkülönböztetjük az egyes természeti képződményekhez (hegy, barlang, tó) vagy emberi építményhez (vár, rom, híd) kapcsolódó helyi mondákat. Rokon műfaj az **eredetmonda**, amely valamely tárgy, természeti képződmény, emberi létesítmény létrejöttének okát és folyamatát beszéli el.

Epikai alkotások

NOVELLA: olyan tömören előadott történet, melyben kevés szereplő vesz részt, az idő és tér viszonylag szűkre szabott, csak kevés lényeges, sorsdöntő esemény fordul elő benne, és meglepően, csattanószerűen zárul.

„És akkor beállított hozzánk egy koldus. Éneklő hangon nagy siralmas könyörgést mondott.

Az anyám majd belebódult, úgy ránevezett.

- Hagyja el, jó ember - mondta -, ma egész délután itt heverek, mert nincs egy krajcárom, a félfont szappanhoz, hibázik az árából.

A koldus, jámbor arcú öreg ember, rábámult.

- Egy krajcár? - kérdezte.

- Hát.

- Adok én.

- No még a kéne, kódustól alamizsnát.

- Hadd el lyányom, nekem nem hibádzik. Nekem már csak egy hibádzik, a kapa főd. Avval minden jó lesz.

Kezembe adta a krajcárt s nagy hálálkodással eldöcögött.”

Epikai alkotások

REGÉNY: kötetlen modorban elmesélt történetsorozat. Nagy terjedelmű, rendszerint hosszú időtartamot ölel fel, cselekménye szerteágazó, fő- és mellékszereplők alakítják az eseményeket.

„Misi felugrott, és halálsápadt lett.

- Fordítsd le latinra ezt a mondatot: *Az is... tolvaj... aki... az emberek... bizalmát... meglopja...* Na, hogy fordítod? - Hogy van az, hogy tolvaj?

- Fur, furis.

- Igen; hány mondat ez? Ismételd el.

Misi elismételte:

- Az is tolvaj: egyik mondat; aki az emberek bizalmát meglopja: másik mondat.

- Melyik a főmondat?

- Főmondat: az is tolvaj.

- Na, tovább, ne kelljen minden szót... Mi a másik?

- A másik... Aki az emberek bizalmát meglopja.

- Ez milyen mondat?

- Ez mellékmondat.

- Milyen mellékmondat?

- Alanyi mellékmondat.”

Drámai alkotások

KOMÉDIA: vagy vígjáték olyan drámai műfaj, melynek célja a nevetetés. Szereplői többnek, másnak mutatják magukat, mint amilyenek a valóságban. A nevetségesség a lelepleződésből, a felsülésből vagy a félreértésből fakad. A komédia hősei átlagos vagy átlagosnál kisszerűbb emberek, akik szellemi, erkölcsi, jellembeli fogyatékoságuknak vagy nincsenek tudatában, vagy negatív vonásaikat értékesként tüntetik fel.

„HERCZEG.

Lám, kívülünk is van még szerencsétlen:
Több bús látványt mutat e pusztá, nagy
Színház még, mint a színt, melyben mi
játshunk.

JAQUES.

Színház ez az egész világ, s merő
Szereplő mind a férfi, nő: mindenki
Föl és lelép; jut több szerep is egy
Személyre; felvonásaik a hét kor.
Első a csecsemő, ki a dada
Ölében is pököd. Utána a
Síró fiú táskával, hajnalarczczal,
Kelletlen mászva iskolába, mint
Csigá. Továbbad a szerelmes, a
Ki kályhaként sohajt s dalt ömledez
A hölgy szemöldökére...

És a harcos

Fura szitkokkal telve, nagy szakállal,
Becsületféltő, gyors és hirtelen
Veszekvő, ágyu torkáig keresve
A buborék hírt. Aztán a bíró,
Tömött kappantól kerekkes hasával,
Zord szemmel s rendesen vágott szakállal,
Teli bölcs mondattal s dicső példákkal,
Így játsza szerepét. A hatodik
Kor vézna bugyogóba bú, üveg
Az orrán, erszény oldalán; legényes
És jól kimélt nadrágja tág világ
Aszott czombjának, s a mély férfi-hang,
Mint gyermek-nyafogás, a régi mód'
Sivít s nyihog. A végső jelenet,
Mely e cselekvényes mesét bezárja,
Új gyermekség: a tiszta feledés,
Fog, szem, tapintat és minden hiján."

Drámai alkotások

TRAGÉDIA: főhőse rendkívüli személyiség, aki szembekerül korával, a fennálló társadalmi viszonyokkal, és ebben a küzdelemben elbukik, elpusztul, vagy erkölcsileg megsemmisül. (A tipikus magyar tragikus hős sosem hal meg, ellenben erkölcsi bukás vár rá; el kell viselnie a bukást.) A tragédiában a végsőig éleződik a konfliktus, a hős mindent kockára téve küzd céljaiért, de nem érheti el, sorsa fizikai, erkölcsi megsemmisülés. A hősoket ellentétes érzelmek vezérlik, amelyek nem hidalhatók át.

„I.szín

AZ ÚR

Be van fejezve a nagy mű, igen.
A gép forog, az alkotó pihen.
Évmilliókig eljár tengelyén,
Mig egy kerékfogát ujítani kell.
Fel hát, világim véd-nemtői, fel,
Kezdjétek végtelen pályátokat.
Gyönyörködjem még egyszer bennetek,
Amint elzúgtok lábaim alatt.”

„XV.szín

ÉVA

Ah, értem a dalt, hála Istenemnek!

ÁDÁM

Gyanítom én is, és fogom követni.
Csak az a vég! - csak azt tudnám feledni!

AZ ÚR

Mondottam, ember: küzdj és bízva
bízzál!”

Gyakorlatok

Vajon mely műfajokat rejtik az alábbi meghatározások?

Rövid, csattanós, tréfás, humoros történet, mely többnyire egyes közismert személyek vagy történelmi események mulatságos jellemzését nyújtja. Mai napig terjed szóbeli úton, s innen származik elnevezése is: eredetileg írásban ki nem adható történeteket jelentett.

Kisepikai prózaműfaj. Fő jellemvonása a karcolatszerű, rövid terjedelem, valamint a könnyed, kedélyesen derűs hangulatú humor, amelynek forrása lehet a helyzet- és/vagy a jellemkomikum.

A leíró költészet egyik műfaja. Olyan műalkotás, amelyik a mindennapi élet valamely jellemző alakját, helyzetét, eseményét örökíti meg, néhány fő vonást emelve ki, az egyénítést mellőzve.

Gyakorlatok

Határozd meg az alkotások műnemét és műfaját!

Szerző	Alkotás	Műnem	Műfaj
Arany János	Családi kör		
Molnár Ferenc	A Pál utcai fiúk		
Kányádi Sándor	Kenyérmadár		
	Tündérszép Ilona és Árgyélus		
	Szent Száva		
József Attila	Nyár		
Arany János	A walesi bárdok		
	Rózsa Sándor menedéke		
Pap József	Léghajósok		
Csáth Géza	Egy vidéki gimnazista naplójából		

Gyakorlatok

Párosítsd össze az írótköltőt a megfelelő alkotással!

<i>írótköltő</i>		<i>alkotás</i>
Mándy Iván		Tiszai csönd
Németh István		Magyar jakobinus dala
Kosztolányi Dezső		Az utolsó nomád pulijai
Babits Mihály		A kavics
Juhász Gyula		Vasárnapi impresszió, autón
Ady Endre		Nagyven pillanatkép